

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ӘӨЖ 378016;82112122-2

Қолжазба құқығында

КАРИМОВА ГУЛЬМИРА САРСЕМХАНОВНА

Қазіргі қазақ драматургиясы және оны оқыту әдістемесі

6D011700 – Қазақ тілі мен әдебиеті

Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация

Ғылыми кеңесшілері:
Филология ғылымдарының докторы,
доцент Асылбекұлы С

ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі,
педагогика ғылымдарының докторы,
профессор Сманов Б.Ө.

Шетелдік ғылыми кеңесшісі:
Филология ғылымының PhD докторы, доцент
Кенан Коч

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2016

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР АНЫҚТАМАЛАР БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

КІРІСПЕ.....	7
1 ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ДРАМАТУРГИЯСЫНДАҒЫ ЗАМАНА ШЫНДЫҒЫ.....	14
1.1 Бүгінгі қазақ драмасындағы дәстүр және жаңашылдық.....	14
1.2 Қазіргі қазақ драматургиясындағы өмір шындығы мен көркемдік шындықтың арақатынасы.....	24
1.3 Бүгінгі драманың эстетикалық құндылықтары.....	41
2 ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ДРАМАТУРГИЯСЫНЫҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	56
2.1 Қазіргі қазақ драматургиясының тақырыптық, идеялық ерекшеліктері.....	56
2.2 Қазіргі қазақ драмасының поэтикасы.....	67
2.3 Қазіргі қазақ драмасындағы стиль мәселесі.....	82
3 ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ДРАМАСЫН ОҚЫТУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ.....	100
3.1 Қазіргі қазақ драмасын оқытудың педагогика-психологиялық аспектілері.....	100
3.2 ЖОО-да қазіргі қазақ драмасын оқыту әдістемесі.....	121
3.3 Қазіргі қазақ драматургиясын оқытудың эксперимент жүйесі.....	151
ҚОРЫТЫНДЫ.....	176
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР.....	179

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі нормативтік құжаттарға сілтемелер көрсетілген:

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 07.12.2010. ҚР Президентінің №1118 Жарлығы, Астана (2014.12.08. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)

2. Қазақстан Республикасының заңы. Білім туралы(2011.19.01. берілген [өзгерістер мен толықтыруларымен](#)).Астана, Ақорда. № 319-III ҚРЗ

3. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 01.03.2016 ж., ҚР Президентінің №205 Жарлығы

4. «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол». Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. –Астана, Ақорда. 2014

5. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттік жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Егемен Қазақстан, №828-831 (желтоқсан, 2012)

6. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2010 жылғы 19 наурыздағы №130 бұйрығы (2012 жыл 24 тамыздағы толықтыруларымен)

7. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. **Білім беру жүйесі 10-12 баптар ҚР МЖБС 2.003.-2007 УДК378.02:372.8:006.354(574)**

8. Қазақ әдебиетін оқыту тұжырымдамасы. Жоба. Алматы, РБК,1997

9. Типтік оқу бағдарламалары. Жоғары кәсіптік білім. Бакалавриат. «5В011700 -Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы. Алматы. Абай атындағы ҚазҰПУ, 2007

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі терминдерге сәйкес анықтамалар берілген:

Әдеби үдеріс – белгілі бір дәуірдің әдеби өмірі. Әдебиет аясында көрініс беретін белгілі бір дәуірдің тұтастай сипаты, жай-күйі, сыр-сипаты; мәдени, әлеуметтік, тарихи тұрғыдан қарағандағы шынайы бейнесі

Бір актылы пьеса – оқиғасы бір көрініс арқылы шешілетін пьеса. Бір актылы пьесалар тартыс пен экспозициясының қарапайымдылығымен ерекшеленеді

Диалог – сөйлесу түрінде жазылған. Диалог драмадағы характер ерекшелігін ашу үшін қолданылады. Драмадағы диалог – кейіпкерлердің рухани әлемін, ішкі драматизмін психологиялық тұрғыда тереңінен көрсетудің құралы.

Драма – әдебиеттің үш тегінің бірі. Эпикалық, лирикалық тектерден негізгі ерекшелігі драмалық, сценалық әрекеттерге құрылатындығында. Драма – қиын жанр, «жаяу жүретін жанр», өмір шындығын шиеленіскен тартыс үстінде танытатын, оқиғаға қатысатын кейіпкерлер сөзі мен әрекеті арқылы көрсететін жанр

Драмалық образ – қағаз, кітап бетінде емес, сахнада көзбе-көз сомдалатын, оймен қатар іске, сезіммен бірге қимылға құрылатын бейне; сахналық образ. Артықшылығы – көрерменге сахна арқылы тікелей әсер етеді, күлдіреді, жылатады, тікелей ықпал жасап, ойлантып, тебірентеді; кемшілігі – ғұмырының қысқалығы, бір күндік әсерінде

Драма теориясы – сахналық өнердің тарихы мен теориясын зерттейтін ғылым. Онда драмалық шығармалардың ішкі құрылымы, көркемдік сипаты, тарихи-әлеуметтік және эстетикалық маңызы, қоғамның бейнесін танытудағы әдіс-тәсілдері т.б. сөз болады.

Жеке тұлға – әлеуметтік қатынастар мен саналы іс-әрекеттің субъектісі ретіндегі индивид

Катарсис – тазару, адам жанының ізгіленуі, ішкі негативті, жаман ой, эмоциялардан арылу. Бас кейіпкермен бірге кульминацияны басынан кешірген көрерменнің эмоциясы

Комедия – өмір құбылысын немесе адам мінезін, іс-әрекетін күлкі ету мақсатында сахнаға лайықталып жазылған драмалық туынды. Комедия мінездегі кемістікті, істегі қателікті сынап, күлкіге айналдыра көрсетудің күшті, қуатты құралы

Коллизия – латынның «collision» – қақтығыс деген сөзінен шыққан. Көркем шығармада кейіпкерлердің нақты әрекет үстінде көрінетін бір-біріне қарама-қайшы өмірлік ұстанымдарының, көзқарас, мотивтердің қақтығысы.

Конфликт – көзқарастардың қақтығысы немесе тартысы. Тартыс ішкі тартыс, сыртқы тартыс деп бөлінеді. Сыртқы тартыс көп жағдайда басқалардың көзқарасымен келісе алмаған кейіпкердің өз көзқарасын қорғауы түрінде өтеді

Құзыреттілік – алынған білімдер мен біліктерді іс жүзінде, күнделікті өмірде теориялық және тәжірибелік мәселелерді шешуде қолдана алу қабілеттілігі

Монолог – әдебиеттегі диалогқа қарама-қарсы ұғым; автордың кейіпкерді сөйлету тәсілі. Яғни кейіпкердің ішкі көңіл-күйінен хабар беретін, жан-дүниесінің тереңінде тұнып жатқан сырды ақтаруының бір тәсілі

Педагогикалық технология – оқыту тәсілдері мен тәрбие құралдарын, оқытудың түрлерін жинақтап, арнайы біріктірудің жолдарын анықтайтын психологиялық-педагогикалық установкалардың бірлігі, сондықтан да ол – педагогикалық үдерістің құралы болып саналады

Проблемалық оқыту- оқытудың эвристикалық әдістерді пайдалануға негізделген түрі

Ремарка – драмада, көп жағдайда жақша ішінде беріліп отыратын автордың түсіндірме сөздері. Ол оқиға барысын, ситуацияны бағыттап отырады

Тенденция – негізгі ой, мақсат; даму бағыты. Шындықты суреттеудегі қаламгерге тән құштарлық, оның қоғамдық көзқарасының тұғыры, ой өзегіндегі мығым принцип

Трагедия – өмірдегі шиеленіскен күрес-тартысты, бір-біріне қарама-қайшы күштердің ешбір ымыраға келмейтін күресін, қақтығысын суреттейтін, кейіпкерлердің қайғылы қайшылықтарына негізделген драмалық туынды

Эстетика – көркемдік пен сұлулықты тану теориясы, адамзаттың әсемдік туралы көркем шығармашылықтарының жалпы заңдары, олардың дүниетануға эстетикалық қатынасы туралы ғылым

Юморлық комедия– өмірдегі күлкілі болмыс, оқиғаларды зілсіз қалжыңмен әжуалайтын комедиялық жанрдың бір түрі. Ол, негізінен, өмірдегі жағымды нәрселер мен құбылыстардың жекелеген мінін жеңіл күлкі, әзіл-оспақпен сипаттайды

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ҚР – Қазақстан Республикасы

ҚР МЖММББС –Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты

ЖОО – Жоғары оқу орны

PhD – Философия докторы

ҚазҰПУ – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ҒЗЖ – Ғылыми-зерттеу жұмысы

ЭТ – Эксперименттік топ

СӨЖ – студенттің өздік жұмысы

СӨӨЖ – Студенттің оқытушылармен өзіндік жұмысы

КІРІСПЕ

Зерттеу жұмысының өзектілігі. Қазақ әдебиетіндегі драматургия жанры еліміз тәуелсіздік арнасына түскеннен кейінгі кезеңде өзіндік даму бағытымен, көркемдік ізденістерімен, жанрлық үлгілері, стильдік өрісімен ерекшеленеді. Тәуелсіздік тегеурінімен ел өміріне енген өзгерістер, рухани әлеміміздегі желісі үзілмеген тарихи сабақтастық, азат сана тудырған айшықты оралымдар, тартыс үстінде ашылған мінез, адамдар ортасындағы драматизмді жеткізудегі авторлық ұстанымдар осы кезеңдегі драматургтер шығармашылығынан айқын аңғарылады. Соны серпіліс, тың тыныс байқалады. Диссертациялық жұмыста тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ драматургиясының даму үрдістері, ерекшелігі, драмалық шығармалардағы замана шындығының көрініс табуы, пьесалардың жаңашылдығы мен дәстүр сабақтастығын ұстануы, идеялық-мазмұндық ізденістері, тіл, стиль, мәселелері қарастырылып, драматургияның қазіргі даму бағыттары мен көркемдік тұтастығы, оны оқытудың әдіс-тәсілдері зерттелді.

Егемендік алып, нарықтық экономикаға бет бұрған, жаһандану көшіне ілесіп келе жатқан қазақ қоғамында орын алып жатқан түбегейлі өзгерістер әлеуметтік рухани өмірімізді жаңа белеске шығарып, адам санасына да әсер еткендігі анық. Тоталитарлық жүйе орын алған замандағы саяси шектеуден, қолдан жасалған «социалистік реализм» құрсауынан босаған қазақ көркем сөзі тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында заманның жедел де қарқынды дамуына ілесе алмай қалғандай болып көрінгенімен, еңсесін тез тіктеп, жаңа заман талабына сәйкес тың тақырыптар мен сюжеттерді негіз еткен драмалық шығармалар дүниеге келді. Олай болуы заңды да. Өйткені қазақ драматургиясының бүкіл әлемдік көркем ой дамуымен сабақтастықта дамыған, биік белестерге жеткен көркем әдебиеттің, қала берді ұлттық руханияттың аса маңызды құрамдас бөлігі екені даусыз. Шындығында идеологиялық билік шеңберінен шығып, демократиялық бағытқа бетбұрыс кезіндегі алғашқы мемлекеттік құрылымның қай салада болмасын дағдарғандығын жоққа шығара алмаймыз.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Тарих толқынында» атты еңбегінде атап көрсеткендей: «Ұлттық тарихқа заңды мақтаныш көзі және мәдени таным-түсініктің тірегі ретінде қарататын біртұтас көзқарас орнықтыруды» [1, б. 61] сөз еткеніндей, қазақ халқының тәуелсіздік дәуіріндегі драматургиясы ұлттық сипаты айқын рухани мұраларын ұрпақтардың игілігіне айналдыруды басты назарда ұстап келеді. «Тарихи тек-тамырыңның тереңнен бастау алғанын танып-түсіну, ата-бабаның шапағаты мол шабытты істерін заңды мақтаныш ету, тоталитарлық кезеңнің зардаптарынан арылу, сөйтіп, тарихи сананы уақыт талабына сай қалпына келтіру ұлттық тұтастануға тегеурінді серпін беруге тиіс» [1, б. 59]. Бүгінгі қазақ драматургиясы ұлттық ауқымдағы шеберлік нақыштарымен ғана шектелмей, әлем әдебиетіндегі көркемдік үрдістерді қазақ топырағында жаңғырта, түлете білгендігімен көңіл аудартады. Осы диссертациялық жұмыс қазіргі қазақ драматургиясындағы өзгеше өрнек пен өрелі ойдың мән-мазмұнын ашуға, бүгінгі заманның

көкейтесті мәселелерінің қандай көркемдік шешім тапқанын анықтауға бағытталып отыр. Сонымен бірге, қазіргі қазақ драматургиясының даму үрдістері, көркемдік тұтастығы, идеялық-мазмұндық ізденістері де жан-жақты талданып көрсетіледі.

Қазақ әдебиетінің аз зерттелген бір саласы – бүгінгі драматургия жанры. Әр дәуірдің тыныс-тіршілігі сол кезеңде дүниеге келген әдеби туындыларда көрініс тауып отырады десек, заман шындығы, бүгінгі күн мәселесі әсіресе драматургияда барынша кеңінен көрініс тауып отырады. Өйткені, драманың басты мақсаты – «шындықты жариялау, жалған дүниені әшкерелеу, дәуірдің ең көкейтесті, өткір мәселелеріне қозғау салу» [2, б. 184]. Ұлттық драматургияның даму барысына көз жібере отырып, аталған әдеби жанрдың өрбуіне соңғы уақыттағы қоғамдық-саяси, тарихи-мәдени жағдайлардың игі ықпал жасағанын аңғарамыз. Тәуелсіздік таңымен бірге ортамызға келген демократия, жариялылық сынды ілгерішіл ұғымдар өткен тарихымызды, бүгінгі өміріміз бен келешегімізді қайта сараптауға, ақиқат таразысына салуға жол ашты. Еркіндікті, тәуелсіздікті ежелден мақсат еткен әдеби-шығармашылық үдеріс өзгеше сипат ала бастады. Осы орайда драматургия тарих қойнауынан сыр шертетін, кешегі кеңестік өмірдің көлеңкелі жақтарына үңілетін, бүгінгі ұлт өміріндегі өзекті мәселелерді қозғай отырып, ой толғайтын жаңа туындылармен толықты.

Бүгінгі күні жаңа сапалық өзгерістерге түскен қазақ драмасының тарихи даму жолы күрделі сатылардан өтті. Тарихи дамудың сан түрлі жолдарынан өтіп, кемелденген, көркемдік биікке жетіп, жанрлық жағынан да, тақырыптық ауқымы тұрғысынан да кең қанат жайған қазақ драматургиясындағы туындылардың көркемдік қызметін ғылыми саралау бүгінгі күннің аса зәру мәселесі болып табылады.

Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ драматургиясында жанрлық, поэтикалық өзгерістер мәдени өмірімізде жаңаша қарқынмен көрінгенін байқауға болады. Поэтикалық шығармашылыққа жеке дара мағына дарыту арқылы қазақ драматургиясы қазіргі замандық тіл мәдениетінің көркем эстетикалық қуатын байыта түсті. Қазіргі таңда төл драматургиямызда өзіндік ізденістерімен, соны көркемдік жүйесімен көзге түсіп жүрген драматургтеріміздің шығармашылығы зерттеу нысанына толық алынбай, даму бағыттары айқындалмай келеді. Зерттеу жұмысының өзектілігін тәуелсіздік жылдарындағы драмалық туындылардың жан-жақты талдап қарастырылуымен сипаттап көрсетуге болады. Руханият мәселелеріне жете мән беріліп жатқан кезеңде қазақ әдебиетінің құндылықтарын игеру басты назарда болатыны белгілі. Халқымыздың рухани әлемі көркем шығармалармен үнемі толығып отырады. Жаңа заманға бейімделіп, қоғамдық зәру мәселелерге жүйелі түрде үн қосып отыратын қаламгерлер туындыларын талдап, таразылау қажет.

«Қазіргі біз өмір сүріп отырған ғасыр – қарама-қайшылықтар ғасыры. Біздің заманымыздың ең басты қарама-қайшылықтарының бірі ақпараттық технологияға, ғылыми инновацияға арқа сүйеген біздің қоғамдағы техникалық прогрестің адамгершілік ғылымының дамуынан әлдеқайда

шығандап озып кетуі болып отыр. Бұл сәйкессіздік бүгінгі таңда өзінің қауіпті, қатерлі шегіне жақындай түсуде. Ендеше бізге осы қарама-қайшылықтың қиын күрмеуін шешпей болмайды. Ол үшін адамгершіліктің қайнар көзі болып табылатын өнер шығармаларының, оның ішінде көркемсөз туындыларының жан-жақты дамуына жағдай жасай отырып, оның үздік шығармаларын қоғамның игілігіне айналдыруды мықтап қолға алуымыз керек» [3, б. 3-4]. Осы тұрғыдан келгенде, ұлттық драмамызды жан-жақты талдап, ондағы тақырыптар мен адамгершілік, философиялық, этикалық идеяларды, поэтикалық өрнектерді ғылыми айналымға енгізу – қазіргі әдебиеттің ең өзекті міндеттерінің бірі болмақ.

Қоғамда орын алып жатқан түбегейлі өзгерістер адам болмысына, ел тұрмысына, дәстүр-салтына қалай әсер еткендігі драмадағы әлеуметтік сарын, астар түрінде көрініс тауып отыр. Ол авторлық баяндау, бірде кейіпкер әрекеті мен ашық идеясы арқылы берілсе, енді бірде ирония мен сарказм түспалында ишараланады. Қазіргі қазақ драматургиясындағы басым үрдістердің бірі ретінде адамның ішкі қасиетін жандандыру, жеке образдарға дейін әсірелеу арқылы көркем шарттылық іздерін айқындау да маңызды мәселе. Сонымен қатар ЖОО-да қазіргі қазақ драматургиясынан берілетін білім мазмұнын анықтау және оның оқыту әдістемесін жасауда:

Тәуелсіздік алғаннан бері қазақ драматургиясында жазылған эстетикалық талғамды танытатын, ұлттық сана мен құндылықты дәріптеу, адамдар арасындағы алтын арқау-адамгершілік, әдеп, тұлға қалыптастыру идеясымен жазылған тілдік-танымдық қуаты терең туындыларды елпекшеу. Көрермені мен оқырманын Тәуелсіздік рухымен тербей алатын туындылардағы әлеуметтік-мәдени дамудың жаңа бағыты мен болмысын танытатын драмаларды оқытуға әдістемелік негіз қалану да маңызды мәселе;

2. ЖОО-да Тәуелсіздік мазмұнында жазылған қазіргі қазақ драматургиясын меңгертуде көркем әдеби талдаудың жаңа сипатты әдіс-тәсілдері, драманы талдаудың жаңа ұғымдық аппараттарын қалыптастыру жолдары да анықталуы тиіс.

Зерттеудің нысаны. Тәуелсіздік кезеңінде жазылған пьесалар, атап айтар болсақ, Ә.Кекілбаевтың «Абылай хан», М.Байсеркеновтің «Абылай ханның ақырғы күндері», Д.Исабековтың «Тор», «Актриса», «Ескерткіш», И.Оразбаевтың «Шыңғыс хан», Т.Нұрмағамбетовтің «Бес бойдаққа бір той», Қ.Ысқақовтың «Қыл көпір», «Жан қимақ», Қ.Ысқақ пен Ә.Таразидің «Алатау сынды алыбым», Т.Әбдіковтың «Ардагер», С.Балғабаевтың «Тойдан қайтқан қазақтар», «Ғашықсыз ғасыр», С.Асылбекұлының «Рабиғаның махаббаты», «Күзгі романс», «Желтоқсан түні», «Империядағы» туған күн кеші», Ш.Құсайыновтың «Томирис», И.Сапарбайдың «Сыған серенадасы», Б.Мұқайдың «Сергелдең болған серілер», «Өмірзая», Р.Отарбаевтың «Жәңгір хан», «Бейбарыс сұлтан», Р.Мұқанованың «Мысықтар патшалығы», «Сен», «Шатыр астындағы Мен», «Мәңгілік бала бейне» пьесалары нысан ретінде таңдап алынды.

Зерттеу пәні. Қазіргі қазақ әдебиеттануындағы драма теориясының мәселелері және оны оқыту.

Зерттеудің мақсаты: Диссертациялық жұмыстың мақсаты қазіргі қазақ драматургиясының көркемдік ерекшелігін, идеялық-тақырыптық ауанын анықтап, поэтикасын, стиль мәселесін көрсетіп, жаңашылдығын, дәстүр сабақтастығын саралау, жанрлық-поэтикалық үрдістерді ғылыми тұрғыдан зерделеу арқылы драмалық шығармалардағы авторлық таным, стильдік даралық және ортақ тақырыптық сипаттарды айқындау болып табылады. Сонымен бірге қазіргі қазақ драматургиясын ЖОО-да оқытудың өзіндік ұстанымдарын айқындау болып табылады.

Зерттеудің міндеттері:

– қазіргі қазақ драматургиясындағы замана шындығының бейнеленуін, идеялық-көркемдік, образдық, жанрлық ізденіс өрістерін көрсете отырып, Тәуелсіздік тұсында қалыптасқан жаңа драмалық ізденістердің көркемдік дәстүрмен байланысын, өзгешелігін саралау, өткен кезеңдермен сабақтастығын ашу, бүгінгі кезеңнің жаңашылдық сипатын таныту;

– қазіргі драматургияның көркемдік сипатын, драмалық туындылардағы автордың көркем бейнелеу ерекшеліктерін көркемдік-эстетикалық талаптар тұрғысынан қарастыру арқылы олардың дара стилін айқындау;

– қазіргі драматургияны ЖОО-да оқытудың әдістемесін анықтап, оқытудың білім беру үрдісіндегі дидактикалық, жеке пәндік ұстанымдарын айқындау;

– қазақ драматургиясын оқытуға арналған таңдау курсы силлабусын дайындап, оны оқытудың әдіс-тәсілдер ерекшелігін айқындайтын ұстанымдарына негізделген эксперимент нәтижелерін талдау, тәжірибе жүзінде дәлелдеу.

Зерттеудің ғылыми болжамы: Егер қазіргі қазақ драматургиясын жоо-да оқытудың ғылыми-әдіснамалық негіздері айқындалып, оны жанрлық ерекшелігіне қарай меңгертудің ғылыми-теориялық, тәжірибелік әдістемесі жасалса, онда жоо студенттері қазіргі қазақ драматургиясының даму заңдылықтарын меңгеріп, теориялық білімдерін практикамен ұштастырып, әдеби талдауда драма ерекшелігі туралы жүйелі, терең білім қалыптастырады. Өйткені қазіргі қазақ драматургиясының теориялық негізімен сабақтастырылған оны оқытудың әдістемесі драма тегін оқытудың сапалық деңгейін көтеріп, әлемдік білім беру талаптарына сай жетіле түсуін қамтамасыз етеді. Қазіргі қазақ драматургиясынан берілетін білім жеке тұлғаға бағыттай жүргізіліп, эстетикалық мәдениетін жетілдіре түсіп, оның оқырмандық, көрермендік қабілетінің жетіле түсуін қамтамасыз етеді.

Зерттеудің жетекші идеясы: ЖОО студентінің қазіргі қазақ драматургиясынан теориялық білімдерін қалыптастыру нәтижесінде драматургия тарихына және оның кезеңдеріне байланысты фундаменталды білімдер жүйесін, драмалық туындыларды талдай білу және оның поэтикасын сараптай алу, нақты бір драмалық туындыны талдау барысында өзіндік жалпылау мен қорытындылар жасай білу, театр көрермені мен драма оқырманы арасындағы эстетикалық байланысты сезіне білу, қазіргі драматургия терминологиясын пайдалана білу, драматургиялық

шығармаларды оқытуда дәстүрлі және инновациялық әдістерді, жаңа технологияларды меңгеруге қол жеткізіледі.

Зерттеу жұмысының әдіснамалық негізіне қазіргі қазақ драматургиясындағы және отандық әдебиеттану ғылымы, оның ішінде драма өнерінің қалыптасуы, теориясы мен оны оқытудағы, философиялық, психологиялық, педагогикалық ғылым салаларындағы тақырыпқа қатысты зерттеулер, пікір-көзқарастар, тұжырымдар алынды.

Зерттеу әдістері. Зерттеу жұмысында талдау, жинақтау, салыстыру және түсіндірмелі әдістер қолданылды. Қазіргі қазақ драматургиясын оқыту әдістемесін жүйелеуде индуктивті, дедуктивті және эксперименттік әдістер пайдаланылды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы. Диссертацияның жаңа пайымдаулары төмендегідей нәтижелерден байқалады:

- тәуелсіздік дәуірінде қазақ драматургиясында қалам тартқан барлық драматургтардың көркемдік әлемі жан-жақты қарастырылып, тақырып, идея, композиция, сюжет, тіл, стиль тұрғысынан талданды; драмалық шығармалардың көркемдік ерекшеліктерін тұтас көркемдік-эстетикалық контексте қарастыруға алғаш рет талпыныс жасалды;

- белгілі драматургтер Ә.Кекілбаев, С.Балғабаев, Т.Нұрмағамбетов, Д.Исабеков, С.Асылбекұлы, Р.Отарбаев, Ы.Сапарбай, Иран Ғайып т.б. сынды суреткерлердің қазақ драматургиясының көкжиегін кеңейтіп, тақырыптық-идеялық тұрғыдан байытқандығы сараланды;

- Қазіргі қазақ драматургиясынан әдеби білім берудегі әдіс-тәсілдер жүйесін саралау арқылы оны оқытудың дидактикалық және пәндік ұстанымдары ғылыми негізделді.

- ЖОО-да қазіргі қазақ драматургиясын оқытудың мән-мазмұны айқындалып, мазмұндық-құрылымдық жүйесі жасалды;

- білім берудегі оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерінің тиімділігі қазіргі қазақ драматургиясын оқытудағы жасалған тәжірибелер арқылы дәйектелді.

Жұмыстың теориялық маңызы: Қазіргі қазақ драматургиясындағы тың туындыларды талдау барысында түйілген ойлар мен пікірлер, болжамдар, қорытындылар қазақ драматургиясын оқыту әдістемесін теориялық тұрғыдан толықтырады, сонымен бірге қазақ драматургиясын оқытуда педагогикалық жаңа технологияларды пайдаланудың маңызды әрі қажетті екенін көрсетіп отырады. Зерттеудің теориялық нәтижелерін гуманитарлық бағыттардағы мамандықтарда; сондай-ақ өнертану мамандарына қажетті оқулықтар мен оқу құралдарын жасауда пайдалануға болады.

Жұмыстың практикалық маңызы: Зерттеу материалдарын мектептің әдебиет сабақтарында, ЖОО-да әдебиетті оқыту әдістемесі пәнінен дәріс, семинар сабақтарында, өздік жұмыстарда, аудиториядан тыс іс-шараларда, үйірме, секцияларда, әдебиетші мұғалімдердің білім жетілдіру курстарында пайдалануға болады.

Диссертанттың жүргізген зерттеу нәтижелерінің қорытындысы әдебиеттану, педагогика, психология, әдебиетті оқыту әдістемесі пәндерінің жаңаша зерттелуіне тірек бола алады.

Зерттеу нәтижесінің дәлелділігі мен негізділігі:

Зерттеу жұмысының нәтижелері әдіснамалық тұрғыда дәлелденуімен, зерттеу әдістерінің тиімділігімен, зерттеу еңбектеріне талдау жасалуымен, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде бакалаврда «5B011700 – қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығына қазіргі қазақ драматургиясын оқытуға арналған «Тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ драматургиясы» атты таңдау курсының оқу үдерісіне енгізілуімен қамтамасыз етіледі.

Зерттеу жұмысының кезеңдері. Зерттеу үш кезеңде жүргізілді:

Бірінші кезеңде (2013-2014ж.ж.) ғылыми зерттеу жұмысының тақырыбы, зерттеу бағыттары анықталып, білім философиясы, педагогика, психология, әдебиет тарихы, әдебиет теориясы, оқыту әдістемесі салалары бойынша ғылыми әдебиеттер сараланды. Зерттеу жұмысының теориялық, ғылыми-әдіснамалық негіздері айқындалып, мақсат-міндеттері нақтыланып, зерттеудің пәні мен күтілетін болжамы анықталды. Қазіргі қазақ драматургиясы мен оны оқытудың жетекші идеясы белгіленді. ЖОО-да қазіргі қазақ драматургиясын оқытудың проблемаларын айқындау мақсатында анықтаушы эксперимент материалдары, тапсырмалар жүйесі түзілді.

Екінші кезеңде(2014-2015 ж.ж.) қазіргі қазақ драматургиясын жоо-да оқытудың қазіргі жағдайы мен әдістеме ғылымындағы жаңа бағыттарын айқындау мақсатында ғылыми-әдістемелік әдебиеттер мен әдіскер-ғалымдардың еңбектеріне, білім беру стандарттары мен бағдарламаларына талдау жасалды. Нәтижесінде ЖОО-да қазіргі қазақ драматургиясын оқытудың проблемалары айқындалып, тиімді оқыту жолдары жасалды. ЖОО-да қазіргі қазақ драматургиясын оқытуға арналған «Тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ драматургиясы» таңдау курсы ұсынылып, силлабусы дайындалды. «Тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ драматургиясы» таңдау курсы оқыту экспериментінен өткізу үшін кешенді тапсырмалар жүйесі жасалып, драмалық мәтіндер таңдалып, сол бойынша сабақ жоспарлары жасалып бақылаудан өткізілді.

Үшінші кезеңде (2015-2016ж.ж.) қорытынды эксперимент нәтижелерін дәйектеу мақсатында бақылау және эксперимент топтарының білім сапасы тексеріліп, көрсеткіштері салыстырылды. ЖОО-да қазіргі қазақ драматургиясын оқытудың сапасын айқындауға ұсынылған тәжірибелік материалдар негізінде эксперимент қорытындылары жасалып, диаграммалар түрінде ұсынылды. Ғылыми зерттеудің анықталған тұжырымдары мен қорытындылары жүйеленіп, диссертация түрінде рәсімделді.

Эксперименттік базаретінде Алматы қаласы Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының «Театр өнерінің тарихы мен теориясы» кафедрасының оқытушы профессорлар құрамы қатыстырылып, 5B041600 - Театртану мамандығының 2 курсы алынды.

Қорғауға ұсынылатын тұжырымдар:

- тәуелсіздік жылдары бостандық жолындағы күрес, елдік, ерлік рух, ұлттық сана арқау болған тарихи драмалық шығармалар өнімді жазылды;

- бұл туындылардағы құрылымдық-стильдік, көркемдеу тәсілдерінегі жаңашылдық нышан-белгілер қазіргі заманғы драманың көркемдік әлеуетін танытты;

- тарихи драманың тақырып ауқымы, көркемдік, жанрлық-стильдік төлтума бітімі айқындала түскен шығармалар қазақ драматургиясының қомақты бір саласына айналды;

- тәуелсіздік жылдарындағы драмалық туындыларда жаһандану дәуірінің, кезең болмысының зәру мәселелері көркемдік талқыға тартылып, рухани құбылыстарды, заман келбетін сомдаған типтік бейнелер, қалыпты өмір тартыстары ауқымында ашуға ден қойылды;

- қазіргі қазақ драматургиясы – ХХІ ғасырдағы қазақ әдебиетінің даму үрдісінде өзіндік орны бар, ұлттық көркем сөз дәстүрін байытуға елеулі үлес болып қосылған туындылар екені дәлелденіп және оны оқытудың ғылыми әдіс-тәсілдері жүйеленді.

Зерттеу нәтижелерін сыннан өткізу мен ендіру: Диссертациялық жұмыстың теориялық мәні мен мазмұнының тұжырымдарын құрайтын мәселелер бойынша ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестаттау комитеті белгілеген республикалық ғылыми басылымдарда жарияланды. Сонымен қатар Scopus баспасына енетін нөлдік емес, импакт-факторы бар халықаралық ғылыми басылымдарда, халықаралық, республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинақтарында баяндалып, мақұлданды.

Диссертация құрылымы: Диссертациялық жұмыстың құрылымы кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады.